

Bir Biçimlendirme Yöntemi Olarak Sanatta Etkileřim¹

Doç. Nurbiye UZ²

Doç. Dr. Ayfer UZ³

Sözlükte ‘bir duygu, tasarı, güzellik vb. anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık’ (TDK) olarak tanım bulan sanat, bugüne gelinceye kadar pek çok evreden geçmiş ve oldukça farklı seçenekler ortaya çıkmıştır. Sanat artık sadece izlemekle yetinilen bir şey değildir. Pek çok sanatçı eserini seyircisiyle birlikte var etmekte, dolayısıyla seyirci eser üzerinde sanatçının belirlediği kadar aktif bir rol üstlenebilmektedir. Farklı pek çok yöntem ve teknik kullanarak seyirci-eser etkileşimini izleme pozisyonundan çıkararak sanatçılar, seyircinin eserin içinde yer almasını sağlamak ve tamamlayıcı yapmaktadırlar. Kısacası, pek çok sanatçı eserini seyircisiyle var etmektedir ya da eserin gerçekleşmesi seyircinin aktivitesine bağlıdır. Bu tür çalışmalarda sanatçı bazen sürecin içinde kendisi yer alırken bazen de ön bilgi vermekle yetinir ve süreci seyirciye bırakır.

Bu araştırmanın öncelikli amacı, seyircisini eserini tamamlamak için aracı olarak kullanan sanatçıları ve çalışmalarını teknik, biçim, anlatım şekli vb. anlamında incelemektir. Konuyla ilgili internetten elde edilen veriler, kitaplar ve makalelerden yararlanılmıştır. Bir sanat eserinin yapım süreci örnekler üzerinden ele alınıp bu tür çalışan sanatçılar ve çalışmalarının tanıtılması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Sanat, Etkileşim, Heykel, Resim

Interaction in Art as a Forming Method

In the Turkish Language Institute (TDK) dictionary art is defined as ‘the totality of methods used in the expression of a feeling, design, beauty, or the superior creativity as a result of this narrative’. Art has passed through many stages until today, and as a result numerous different currents have emerged. Art can no longer be perceived as a form purely to be viewed. Many artists make their works together with the audience, so the audience can be as active as an artist on the piece. The artists who remove the spectator-work interaction from the position of observing by using many different methods and techniques, are able to ensure that the audience takes part in the work. In short, many artists present their works with the audience or the realization of the work depends on the activity of the audience. In such studies, while the artist takes part in the process itself, sometimes she is content with giving preliminary information and gives the audience the process.

The main objective of this study is to analyze the works of the artists who have used the audience as intermediaries to complete their creations within the context of their technical, form, expression aspects. The data obtained from the Internet as well as books and articles on the subject were used for this article. The production process of the work of art is discussed through examples, by introducing such working artists and their works.

Keywords: Art, Interaction, Sculpture, Painting

¹ Bu makale, SADAB 4rd International Social Research and Behavioral Sciences Symposium’unda sözlü bildiri olarak sunulmuş, özeti özet metinler kitabında yer almıştır.

² Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, Eskişehir, <https://orcid.org/0000-0002-0319-9778>, nuz@anadolu.edu.tr

³ Trakya Üniversitesi, Eğitim Fak. Güzel San. Eğ. Böl. Resim-İř Eğitimi ABD, Edirne, <https://orcid.org/0000-0003-4365-3389>, ayferuz@trakya.edu.tr

Giriş

Sanat insan hayatının vazgeçilmezleridir. Her farklı dönem, toplum ya da topluluklarda anlamları farklılaşabilen sanat, bugüne gelinceye kadar geçen sürede pek çok evreden geçmiş; biçim, teknik, konu vb. anlamda farklılaşmıştır. Teknik ve teknolojik gelişmelerden fazlasıyla yararlanılmış, yeni önermeler ortaya çıkmıştır. Gelişen insan yaşamı, düşünceyi vb. sanatı da etkilemiş, sanat da tüm gelişmelerden kendine pay çıkarmıştır.

Özellikle resim, heykel gibi plastik sanatlarda kalıcılık, dayanıklılık, sanatçının vermek istediği mesaj, anlatmak istediği konu vb. genelde tercih edilen bir durumdur. İzleyici eserin sadece seyredenini ya da anlayandır. Ancak süreç içerisinde bu anlamda da gelişme ve değişmeler görölmüş, sanata farklı boyutlar getirilmiştir. Alternatif ve yenilikçi yaklaşımlarda sanatçılar, izleyicilerini seyirci pozisyonunun çıkararak farklı bir konumuna getirmişlerdir. İşte bu noktada sanatçı, sanat eseri ve izleyici ortak bir paydada bir araya gelebilmişlerdir. Bu ortak payda katılımcılık, tamamlayıcılık olarak tanımlanabilir.

Sanatçı-eser-izleyici etkileşimleri pek çok açıdan ele alınabildiği gibi bu çalışmada daha çok sanat eseri ve izleyici etkileşimi üzerinde durulmuş ve örneklendirilmiştir. Araştırma için kullanılan yöntem; kapsamlı bir kaynak taramasıyla birlikte, konuyu açıklayıcı önemli örnekler üzerinden değerlendirme yapmak olmuştur. Özellikle sanatçının belirlediği bir konu üzerinden eserin yaratılmasında aktif rol alan seyirci-eser etkileşimiyle ortaya çıkan çalışmalar tanıtılmaya çalışılmıştır.

Etkileşimli Sanat, Sanatsal etkileşim

Bir sanat eseri izleyicisiyle ya da bir izleyici sanat eseriyle, yapıldığı yere ve sanatsal biçime göre değişmekle birlikte, ister istemez etkileşim halindedir. Dolayısıyla sanatçı, bazen dolaylı yoldan olsa da, eseri aracılığıyla izleyicisiyle etkileşir. Ancak öyle durumlar ya da tasarımlar vardır ki hiçbir aracı olmaksızın sanatçı-eser-izleyici bir aradadır. Sanatçının belirlemeleriyle oluşan bu durum, yaratım sürecinde üçünün de bir arada olma zorunluluğunu ortaya koyar.

Bu tür çalışmalarda izleyici eseri izlerken aynı zamanda ona müdahale yapabilir, müdahalede bulunan izleyicileri izleyebilir ya da herhangi bir harekette bulunmadan zaten orada olduğu için müdahale ediyor konumdadır. İzleyici müdahaleleri, bazen sonucu direk belirlerken

Bir Biçimlendirme Yöntemi Olarak Sanatta Etkileşim

bazen de değişmesine neden olabilir. Sanatçının izin verdiği şekilde eserin içinde yer alabilir, eserin bir parçası olabilir ya da eserin tamamlanmasında vazgeçilmez unsurdur.

Bazı çalışmalarda sanatçı bir form belirleyip eksiklerini izleyiciyle aynı anda giderirken, bazen bir form ortaya koyup geri çekilir ve tamamlanması için izleyicisini bekler. Yani sanatçı bazen izleyicisiyle ve eseriyle aynı anda etkileşirken, bazen de sadece eserin izleyiciyle etkileşime izin vererek süreci tamamlar. Her yeni izleyici için süreç bir öncekine göre farklıdır. Çünkü kendinden önce yapılanlar onun ek ne yapabileceğinin de yolunu açmaktadır. Konu, mekan, amaç vb. anlamlarında da farklılar kaçınılmazdır.

Özetlemek gerekirse sanatçının belirlediği form ve süreç için izleyici eserin içinde yer alabilir, aktif rol üstlenebilir, eserin içine girip gezinerek yeni görüntülerin oluşmasına yardımcı olabilir. Gözleyebilir, yönetebilir, katılım sağlayan diğer seyircilere dahil olabilir, kendi izlerini bırakabilir. Kısaca yaratım sürecinde aktif rol alabilir (Miharbi, 2008).

İnteraktif ya da etkileşimli sanatta izleyici, sanat eserini izleme pozisyonundan katılımcı, eş üretici ve tamamlayıcı konumuna gelerek eser üretim sürecinin parçası olmaktadır. “Bu süreç konvansiyonel sanatın kurallarını yıkmayı hedefleyen Fütürizm ve Dadaizm gibi modernist hareketleriyle başlamış ve performans sanatları olan Happening ve Fluxus gibi akımlarla gelişmiştir. Sanatta oluşan eser ve izleyici arasındaki bu etkileşim süreci, bilgisayar teknolojilerinin gelişmesiyle farklı boyutlara ulaşmıştır. İnteraktif sanat üzerine düşünceler ve ilk örnekler avangard döneme uzanmaktadır. Bu dönemi tanımlamada yardımcı olacak en iyi kavramlardan biri “yenilik”tir. Sanat tarih boyunca sürekli kendini yenilemiş ve farklı yönlere doğru ilerlemiştir” (Toy, 2017, s.108). Toy (2017: 110)’un da belirttiği gibi etkileşimli sanatın doğmasında Happening önemli bir rol oynamıştır. Ancak sadece bu açıdan değerlendirildiğinde eksik kalan bu sanat türünde “katılımcı” olma fikri ön plandadır.

Bir sanat eserini görme ve anlama, o eserle etkileşme anlamına gelir. Genelde sanatçı anlatmak istediğini oluşturduğu biçimle verir. Bu bazen bir resimken, bazen heykeldir, bazen tiyatro, müzik ya da edebiyattır. Bazen bir taşken, bazen boya, kelimeler ya da sestir.

Bir sanat eseri, büyüklük, renk, malzeme, biçim, konu, bulunduğu yer vb. anlamlarında da izleyicisiyle etkileşir. Ancak öyle çalışmalar vardır ki sanatçı bilinçli bir biçimde eserini eksik bırakır. Süreç içerisinde izleyicisinin tamamlamasını bekler. İşte interaktif sanat ya da etkileşimli sanat olarak tanım bulan bu sanat, izleyiciyi amacına ulaşmasını sağlayacak şekilde içerir (Wikipedia Sitesi).

Sanatçının kendi eseriyle etkileşimi yanında, sanatçının diğer sanatçı ve izleyicileriyle etkileşimi de söz konusudur. Eser bittikten sonra tek başına özne niteliği kazandığı düşünöldüğünde, sanatçısıyla da etkileşir. Yine eserin nesne varlığıyla düşünöldüğünde, diğer sanat eserleri, nesnelere, canlılar, çevresi ve çevresinde var olan her şeyle etkileşir. Sanat eseri izleyicisiyle etkileşir, izleyici eserle... Tüm bu etkileşimler fiziki çevrede ya da sanal ortamlarda gerçekteşebilir.

Çalışmalardan Örneklere

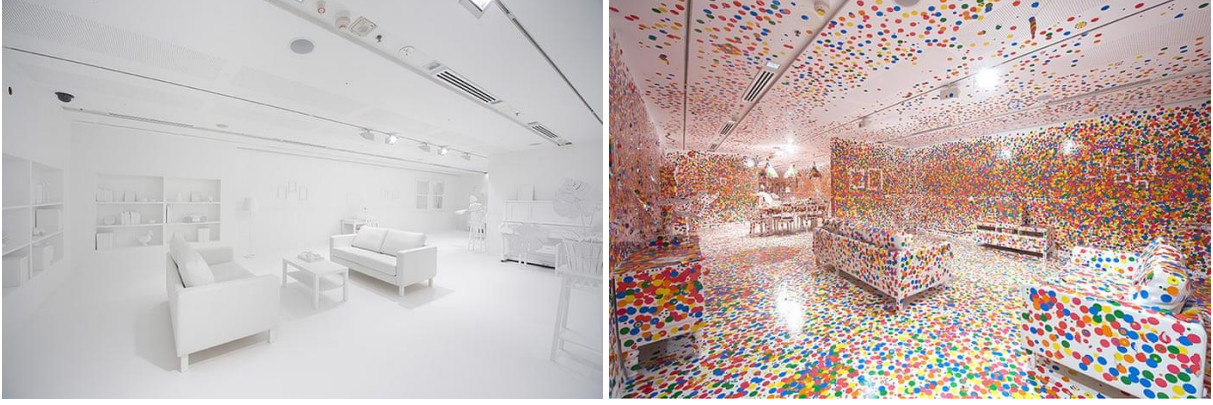
Teknik, biçim, konu yanı sıra örneğin bir heykel özellikle nesne varlığıyla konum belirleyici, yön gösterici, Serra'nın işinde olduğu gibi yön değiştirici özellikleriyle etkileşim oluşturabilir (Görsel 1). Heykeli izlemek, onun belirlediği alan içinde olmak ya da koşullarına uyum sağlamak izleyici açısından bir tür etkileşimdir. Ancak bu araştırmada seyircinin yapıtın tamamlayıcılığı ile etkileşim ele alındığı için detaylandırılmamıştır.

Görsel 1: Richard Serra, "Tilted Arc" Çelik, 365.7x3657.6x30.45 cm. 1981

Bir mekana yerleştirilen ve izleyici dokunuşuyla renk değiştiren dev balonlar, Yayoi Kusama'nın ziyaretçilerin noktalardan oluşan çıkartmalarla kaplamaları için davet edildiği "Silinmişlik Odası", Leandro Erlich'in algıya yönelik ve izleyicisinin eserin içine girerek anlam kazanmasını sağladığı "Yüzme Havuzu" ve "Dalston House"u, Random International Rain Room'un "Yağmur Odası" vb. çok sayıda örnek göstermek mümkündür (Görsel 2, 3).

Bir Biçimlendirme Yöntemi Olarak Sanatta Etkileşim

Görsel 2: Yayoi Kusama, “The Obliteration Room”, 2012

Görsel 3: Leandro Erlich, “Dalston House”

En önemli örneklerinden bir diğeri Yoko Ono'nun 1965 yılında gerçekleştirdiği “Cut Piece”tir. Performans sanatının öncülerinden sayılan Ono, kendi bedenini sanat eserine dönüştüren bir sanatçıdır. Sanat, her şeyden önce sanatçının kendi bedeniyle ifade edilebilen bir yoldur onun için ve sergilenebilen bir hal almaktadır (Antmen, 2008).

“Cut Piece” Ono'nun kıyafetini izleyiciye verilen bir makasla kesilmesini istediği bir performansdır. Sanatçı, bu çalışmayı dünya barışı için yaptığını söylemektedir. Yoko Ono önünde bir makasla sahnede oturur vaziyettedir. Seyircilere sanatçının kıyafetinden bir parça keserek yanlarında götürebilecekleri söylenir. Performans boyunda hareketsiz kalan Ono, izleyiciyi kendine katılmaya davet ederek, bir bakıma pasif feminist gösteri yaptığı belirtilmektedir. “Ono'nun bu eseri ile her toplumda çeşitli şekillerde yaşanan kadınlara yönelik cinsel saldırılara dikkat çekmek istediği düşünülebilir” (Avşar Karabaş, İşleyen, s.345).

İlk başta siyah bir kıyafetle sahnede oturan Ono, seyircisinin m¼dahaleleriyle giderek giyimsiz kalmış, her bir m¼dahaleyle yeni g¼r¼nt¼ler ve sorgulamaları g¼ndeme getirmiştir (G¼rsel 4).

G¼rsel 4: Yoko Ono, Cut Piece (still), 1964

Felix Gonzales-Torres'in ¼len sevgilisi için şekerlerden yaptığı ve g¼rsel 5'te g¼r¼len çalışması yine konumuz için ¼nemli diğer bir ¼rnektir. Bu çalışmada, bir k¼řeye yığın şeklinde yerleştirilmiş Ross'un portresi olarak yorumlanan şekerleri izleyicilerin alıp yemeleri istenmektedir. B¼ylece sanatçı eserine izleyicisini dahil etmekte ve onunla iletişim kurduurmaktadır. İzleyiciler, şekerlerden almazlarsa çalışmanın anlamı kalmaz. şekerlerin izleyiciler tarafından yenmesi aynı zamanda Ross'un eriyip yok olması anlamına gelmektedir. Belki de Ross, onları yiyen her izleyicinin bedenine geçerek orada yaşam s¼rmektedir. Parlak kağıtlara sarılı şekerler oldukça çekici ve kışkırtıcıdır. S¼re içerisinde eksilen her şekerle biçim değişmektedir. Aktif katılımıyla ¼nemli bir rol ¼stlenen seyirci olayı sadece seyretmekle kalmayarak yeme anlamında eserle farklı bir iletişim de kurmaktadır.

Bir Biçimlendirme Yöntemi Olarak Sanatta Etkileşim

Görsel 5: Felix Gonzales-Torres, İsimlessiz (L.A.'da Ross'un Portesi), 1994

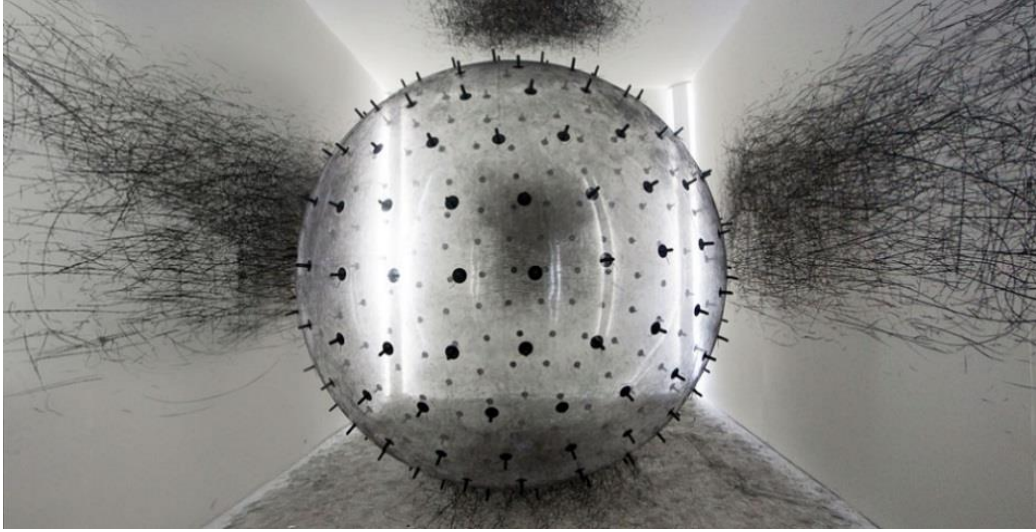
Üçgen bir yığın oluşturan şekerlerin simgelediği Ross gittikçe tükenmekte, tükendikçe başkalarının damağındaki tatta yaşamaktadır (Yalçinkaya, 09 Eylül 2015). Çünkü Ross hastalığı süresince oldukça fazla kilo kaybetmiş, erimiş, bu da sanatçıyı derinden etkilemiştir. Eksilerek azalan ve gittikçe yok olan şekerler aynı zamanda ağızda da bu değişimini izleyicisine yaşatmaktadır.

Bu, farklı yerlerde gösterimi yapılan ve 12. İstanbul Bienalinde de kendine yer bulan bir çalışmadır. Sanatçı sevgilisinin sağlıklıyken sahip olduğu kilosu kadar şeker koymuştur bir köşeye, ancak tükenmektedir. Her yenen şeker mecazi olarak Ross'un bedeninin de yenmesi anlamına gelmektedir. Ancak sanatçı, şekerler eksildiğinde eski ağırlığına gelecek şekilde yeniden ilave yapmaktadır. Ona göre bu sayede Ross'un ölümü gerçekleşmemektedir (Yılmaz, 2015: 177).

Diğer önemli bir örnek Karina Smigla-Bobinski'nin "ADA"sı olarak gösterilebilir. Bu, kinetik heykel olarak da değerlendirilen interaktif bir çalışmadır ve bir çizim makinesi olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, hareket etme kabiliyeti ve ruhu olan bir sanat eseridir. Seyircinin oyun aracılığıyla aktif rol alarak sonuca götürdüğü bir çalışmadır. Bir desen çizmek için gerekli, örneğin bir kaleminden çok daha farklı ve karmaşık tasarımı sayesinde etkileşimli sanat yapım makinesi olarak değerlendirilmektedir.

Tavan, taban ve duvarlara üzerine sabitlenmiş kömürlerle çizim yapan ADA, oda içinde serbestçe gezebilen şeffaf hücre zarına benzer, içi helyum gazıyla dolu bir küredir. Çizim, seyircilerin küreye müdahaleleri sonucu oluşmaktadır. ADA'nın küresel yapısı nedeniyle

izilecek tüm alana ulaşamaması, sanatçısı tarafından özellikle tercih edilmiş olduğunu göstermektedir (Görsel 6).

Görsel 6. Karina Smigla-Bobinski, "Ada"

Her yapılan müdahale sonucunda çeşitli yerlerde izlerini bırakan kre, aynı zamanda bir oyun aracı gibidir. Bu sayede seyircinin iyi zaman geçirmesine neden olmaktadır. Giderek yoğunlaşan çizgiler, hesaplanamayan noktalarda bırakılan izler kompozisyonlar oluşturmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi iinin helyumla dolu olması onu sabitlenemeyen ve kontrol edilemeyen bir yapı haline dönüştürmektedir. Her ne kadar çizimi seyirci yapsa da kontrol etme zorluğu ve hesaplanamama durumu tüm çizimin tek sanatçısının kre olduğunu düşündürtmektedir. Bugünün biyoteknoloji ruhu üzerine kurulu olduğu belirtilen ADA, çizgilerin, noktaların gittikçe arttığı ve karmaşıklaştığı bir performans makinesidir, ancak yine de bu makinenin çalışması insana bağlıdır (Smigla-bobinski Sitesi).

ADA, Brezilya, İngiltere, Rusya'da yapılan önemli etkinliklerde yer bulmuştur. Sanatçı, algılama ve etkileşimli sanat eserleriyle nasıl başa çıkılacağına boyut ve ölçek karar verdiğini belirterek, sanat eseriyle insan bedeninin ilişkisinin önemli olduğunu söylemektedir. Smigla-Bobinski'ye göre, sanat eserinin insan ölçülerine göre küçükse insana tabidir ya emilir ya da reddedilir. Eşit bir boyutta ise, insana eş hale gelir. Eğer daha büyük ise insanı emer, kendine maruz bırakır. İnsan, ona uyum sağlamak ya da kendini düzeltmek zorunda kalır.

ADA için iki koşul olduğunu söyleyen sanatçı, onunla yakın büyüklükte olan seyirciler, kendilerinin benzeri olarak algılamaktadırlar. Oluşan desenler ise için bir parçası olan seyirci

Bir Biçimlendirme Yöntemi Olarak Sanatta Etkileşim

üzerinde oldukça etkilidir. Ayrıca sanatçı, her sergi için yeni bir ADA yaptığını ve tek bir hayatı olduğunu belirtmektedir (Smigla-bobinski Sitesi).

Sonuç

Bugün sanat ortamında her anlamda daha önce olmadığı kadar geniş bir alan vardır. Sanatçılar her tür olanaktan ve gelişmelerden yararlanmaktadırlar. Bu da sanatsal formlar açısından büyük zenginliktir. Her geçen gün sanatçıların düşünceleri ve hedefleri, yeni önermeler ortaya koymalarını sağlamaktadır. Dünyanın pek çok yerinde sergiler açılmakta, özellikle bilgisayarlı tasarımlarla sınırlar zorlanmaktadır.

Etkileşimli sanat geleneksel sanat formlarına aksi bir durum ortaya koyarak, eser üretim sürecinin izleyici ile beraber yürütüldüğü bir ortam oluşturur ve eserin oluşmasında izleyicinin katkı sağlamasına izin verir. Seyircisini kendisine ve eserine katılmaya davet ederek bir parçası olmasını sağlar ve eksiğini tamamlar. Örneği çok sayıda artırılabilir bu çalışmalarda seyirci-yapıt artık ayrılmaz bir bütündür.

Kaynakça

- ANTMEN, A. (2008). “Sanatçılardan yazılar ve açıklamalarla 20. yüzyıl batı sanatında akımlar”, (1. Baskı), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- AVŞAR KARABAŞ P.; İŞLEYEN, F. (Aralık 2016). “Performans Sanatının Doğuşu ve Günümüze Yansımaları”, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 2(2): 340-350, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/338508>, erişim tarihi: 15.05.2019.
- MİHRABİ, A. (26.02.2008). “Etkileşimli Sanat için Sınıflandırmalar”, <https://dugumkume.org/etkilesimli-sanat-icin-siniflandirilmalar/>, erişim tarihi: 16.05.2019.
- Smigla-bobinski Sitesi, “Karina Smigla-Bobinski”, <http://www.smigla-bobinski.com/english/works/ADA/index.html>, erişim tarihi: 15.05.2019.
- TOY, E. (2017). “İnteraktif Sanat (İnteraktif Sanatın Oluşum Süreci ve Günümüzdeki Durumu)”, Görsel İletişim Tasarımı ve Animasyon, ss.108-118, 1. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, İstanbul, https://www.academia.edu/37983932/%C4%B0nteraktif_Sanat%C4%B1n_Olu%C5%9Fum_S%C3%BCreci_ve_G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzdeki_Durumu, erişim tarihi: 16.05.2019.

YALÇINKAYA, F. (09 Eylül 2015). “Untitled” (Portrait of Ross in L.A)”, <http://milliyetsanat.com/haberler/plastiksanatlar/-untitled-portrait-of-ross-in-l-a/>, erişim tarihi: 16.11.2019.

Wikipedia Sitesi, “Interaktive art” maddesi, https://en.wikipedia.org/wiki/Interactive_art, erişim tarihi: 16.11.2019.

YILMAZ, B. (Yaz 2015). “12. İstanbul Bienaline Bir Bakış”, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı 14, 174-186, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203778>, erişim tarihi: 17.11.2019.

Görsel Kaynakça

Görsel 1: <https://www.tate.org.uk/art/artists/richard-serra-1923/lost-art-richard-serra>, erişim tarihi: 17.11.2019.

Görsel 2: <https://www.theguardian.com/artanddesign/gallery/2012/feb/01/obliteration-room-yayoi-kusama-in-pictures>, erişim tarihi: 17.11.2019.

Görsel 3: <https://www.dezeen.com/2013/06/26/dalston-house-by-leandro-erlich/>, erişim tarihi: 17.11.2019.

Görsel 4: Yoko Ono, Cut Piece (still), 1964.

<https://www.mca.com.au/artists-works/exhibitions/674-war-is-over-if-you-want-it-yoko-ono/>, erişim tarihi: 14.10.2019

Görsel 5: <http://www.thegundgallery.org/2013/07/felix-gonzalez-torres/>, erişim tarihi: 18.11.2019

Görsel 6: Karina Smigla-Bobinski, “Ada”, <https://one360.eu/blog/archives/22074>, erişim tarihi: 14.10.2019